

נתקבלו במערכת

רץ כצבי. אקטואליה בהלכה. בירורי הלכה. מאת צבי רייזמן. לוס אנג'לס, תש"פ.
שני כרכים. (z-ryzman@aibeauty.com)

ר' צבי רייזמן הוא איש עסקים אמיד, שמשקיע הרבה מכספו והרבה מזמנו בתורה - לימודה, הוראתה, פרסומה, האדרתה, כיבודה והפצתה. אחרי שנות לימוד רבות בימי עלומיו בישיבות גדולות כאן בארץ, גלגל אותנו ריבונו של עולם לעיר הגדולה שבקצה מערב ארה"ב, ומשם מצודתו פרוסה בהעברת מערכות של שיעורים בכתב ובעל פה בביתו ובקהילתו ובכתבי עת ובספרים ובכל אמצעי המדיה השונים. הוא אחד ממייסדי ומחזקי האתר הנפלא החינמי היברובוקס, ותומך במיזמים שונים בתחום הספר התורני. אך מעל לכל עיקר עיסוקו בתורה, וסדרת ספריו 'רץ כצבי' (עשרה כרכים) כבר עשתה לו שם כשם הגדולים אשר בארץ. עתה בשני כרכים אלו הוא ממשיך את הסדרה באופן קצת שונה - כ-45 מאמרים בנושאים שונים, שהמכנה המשותף שלהן הוא היותן שאלות אקטואליות, ושלעיתים הדרך ההלכתית לפתרונן נמצא 'מחוץ לקופסא'. כך למשל לגבי היחס להיפנוזיה בהלכה, בה האדם נמצא במצב דמוי שינה כשהוא נשלט למעשה ע"י המהפנט-המרדמים, והשאלה לגבי הגדרתו ההלכתית תלויה לדעת המחבר בשאלה האם המתעורר לאחר שינה בסוכה צריך לברך שוב 'לישב בסוכה', כי מחלוקת זו למעשה תלויה בהגדרת הישן - אם פקעו מעליו בשעת שנתו כל חיובי ההלכתיים, או שהוא ממשיך להיות מי שהוא ומי שהוא היה ורק הכרתו ומודעותו אינו, זמנית, במלוא תפקודן. המחבר מונה את כל הספיקות ההלכתיים שיש בישן, מנגיד אותן ליחס לחולה מכאן ולשוטה מאידך, ומסקנתו נוטה לכך שמהופנט מצטרף למניין. מרתק. עוד כמה כותרות מתוך הביירוים שבספר: 'בית חכם' בשבת, מכוננית בשבת ללא נהג, מכשיר המושטל בגוף האדם אם נחשב לחלק מגופו, עין אלקטרונית בהלכה, הודאה על העתיד, תפילה במקום המיועד לתפילת כל הדתות (בשדה תעופה, במחנה צבאי של צבא זר וכד'), קידוש למי שנמצא בדיאטה חריפה - ללא לחם וללא יין ומיצי פירות, דין חייל שהרג מחבל מנוטרל, הבטה בצילום של אישה, מכונת אמת כראיה בבית דין, מסחר במוצרים שאינם כשרים, מיחזור דפי לימוד שאינם בשימוש, אישה במצות כתיבת ספר תורה ועוד ועוד. מפתח מפורט נמצא בסוף כל כרך, והקדמות מעניינות נמצאות בראש הספרים, ובהן גם הרהור על הצורך באיזון הדגשים חינוכיים בציבור החרדי, נושא רגיש ביותר. ישר כוחו של ר' צבי רב הפעלים, ימשיך לשבת שנים רבות סביב לשני השולחנות - תורה וגדולה במקום אחד, והפצת תורה בכל האמצעים באיכות ובכמות.

וימל אברהם. מדריך הלכתי רפואי למצוות מילה. סודי אברהם שמואל נמיר.
יד בנימין, תש"פ. לז+772 עמ'. (sodymila@gmail.com)

ד"ר סודי נמיר, שכונה עד הגירוש 'הרופא של גוש קטיף', הוא יהודי בן תורה ולמדן שמשמש כבר עשרות שנים כרופא משפחה בקרית ארבע, בגוש קטיף, ומאז הגירוש ביד בנימין. לפני כחמש שנים עלה לכותרות כאשר הודח מוועדת האתיקה של ההסתדרות

הרפואית אחרי שאמר שהלהט"בים צריכים טיפול ולא הכרה, וסירב לחזור בו מדבריו. אולם עיקר עיסוקו ברפואה ובלמיד תורה, ובמקביל השתלם גם בלימוד אומנות ברית המילה, והוא מל כבר ילדים לאין מספר. דייקנותו ומקצועיותו וחוכמתו גרמו לכך שהוא בדק כל עניין רפואי שקשור למילה מכל הצדדים הרפואיים וההלכתיים, התייעץ עם תלמידי חכמים אליהם הוא מקורב מכל הגוונים, חלקם מגדולי הדור, עד שהצטבר אצלו חומר רב אותו הפך לספר מפורט על כל ענייני ההלכה והרפואה של ברית המילה, מהביצוע התקין והבלתי תקין, מחלות שונות אם וכמה דוחות הן את המילה, מצבים פתולוגיים באבר עצמו - האם ואיך צריך למול את התינוק כשהם קיימים, סטריליות וכלי המילה, זמן המילה לכתחילה ובדיעבד, ברכות המילה, תהליך המילה באופן מפורט עם תמונות מדויקות וחדות, פריעה על מנהגיה וסיבוכיה, מצות מציצה על כל צדדיה, כולל ההיסטוריה ההלכתית-רפואית שלה וההשלכות על המציצה בימינו, החבישה אחר המילה במהלך הדורות ובימינו, הטיפול בפצע המילה ביום שלאחר הברית, סיבוכים אפשריים אחרי המילה, משמעות משקל לידה נמוך לקיום הברית בזמנה, הרחבה בעניין היפוספדיאס ואפיספדיאס (מצב שבו התינוק נולד כשהנבק שבקצה צינור השתן אינו נמצא בקצה האבר אלא מעליו או מתחתיו) על סוגיהם השונים ומשמעות הפגם הזה לעניין מצות המילה, שינויים נורמליים וחריגים במיקומו של עור העורלה, הטפת דם ברית, ועוד נספחים וגם תפילות מכל הסוגים והעדויות. הספר מלא עדויות על דעתם למעשה של גדולי ישראל במקרים מסוימים שיש בהם ספק או מחלוקת, על מצבים חריגים במילה ופתרונותיהם, וגם חידושים - למשל, למרות מה שמקובל שמצב של 'נולד מהול' לא קיים למעשה בדורות האחרונים, וכל התינוקות שאומרים עליהם שהם נולדו מהולים למעשה הם רק 'חצי מהולים' - היינו שהעורלה שלהם קצרה אך קיימת, מציג ד"ר נמיר תמונות של תינוק שנולד מהול לחלוטין, וזו סנסציה אמיתית. אין לי ספק שיהיה גם תלמידי חכמים וסתם יהודים כשרים שהצילומים הרבים והאיכותיים בספר של אבר המילה לפני ואחרי המילה ובמצבים חריגים שונים יפריע להם ויגרמו להם אי נוחות, והרי כמה ספרים שיצאו לאור בנושא זה בדורנו הקפידו על ציורים סכמתיים וויתרו על צילומים מדויקים, אך אחרים יעדיפו את הבהירות והדיוק שבה נקט כאן המחבר. לענ"ד הספר של ד"ר סודי הוא ספר מקצועי לרופאים ומוהלים, ובספר כזה באמת אין סיבה שלא לכתוב דברים מדויקים ואף לצלם אותם אם צריך. ספר שהוא עבודת חיים, יצירה לדורות.

כל התלמוד על רגל אחת. אורי בריאלנט. חבל מודיעין, דביר, תש"פ. תפו עמ'.
(www.kinbooks.co.il)

הרב אורי בריאלנט הוא בוגר המדרשה וישיבת הר עציון, וכעת לומד ומלמד במסגרות שונות, ובעיקר מנהל את אתר 'סיני' שבו לומדים אלפים כל יום את הדף היומי בהדרכתו, ונהנים מכלים רבים אחרים ללימוד גמרא ויהדות. בספר זה הוא מסייע לחדשים בעולם התלמוד להכיר את העולם הזה, והוא עושה זאת בדרך מאוד מקורית - הוא לומד עם הקורא את הדף הראשון של כל אחת מל"ז המסכתות של התלמוד הבבלי, כשהוא מרחיב בשעת הצורך ומציג אישים ומבחר מושגים, וכך מאיר את עיני הקוראים באופן קל וקריא מצד

אחד, ולמדני ומדויק מצד שני. בפירוש אין מדובר בפרשנות מדעית או באפולוגטיקה על דרכם של חז"ל ומושגי ההלכה שבתורה, אלא על אירוח אורחים חדשים וגם ותיקים בתכני הדפים הראשונים של כל מסכת כפי שהם, באופן נעים ואלגנטי. בסוף הספר צורף מילון לכמה מהמושגים המבוארים בקיצור בשולי הדפים, ובהם מצאתי כמה פרטים שיש לדון בהם: לענ"ד רבי יוסף קארו והרמ"א אינם ניצבים על הגבול שבין הראשונים והאחרונים אלא הם ורבותיהם נחשבים אחרונים לכל דבר, הביטוי 'חז"ל' אינו כינוי לחכמי המשנה והקודמים להם - אלא כינוי לכלל חכמי המשנה והתלמוד, הברייתות אינן זהות בכוחם למשניות אלא נמצאות דרגא אחריהן, והמשכן לא שימש את ישראל עד בניין מקדש שלמה אלא עד חורבן שילה. אולם אלו הן זוטות, ובס"ה לענ"ד מצליח המחבר במשימתו לפתוח את התלמוד הבבלי לפני קרובים ורחוקים באופן מכבד ומקרב, וישר כוחו.

מקדמי ארץ גיל' ח. מתורתה של ישיבת קדומים. עורך ראשי: הרב ברוך ספיר. קדומים, תש"פ. 385 עמ'. (09-7928129)

הישיבה בקדומים נוסדה לפני יותר מארבעים שנה בישוב החדש שהיה אז בחיתוליו, והיא מהווה מאז ועד היום מגדלור רוחני ליישוב ולסביבה כולה. בראשה עומד גיסי הרב יצחק בן שחר, ורוחו המיוחדת, העמוקה, השקטה, הרצינית, המחייבת, המחיייה, המקיפה והאהבת שורה על הישיבה, תלמידיה ובוגריה, שרבים מהם מצאו כבר מקום של כבוד בתפקידים תורניים וציבוריים חשובים ביותר. הדקדוק בלמדנות שלוב בדקדוק במידות וביראת שמים, וכובד הראש בעיון הלמדני מלווה ברצינות ואחריות בלימוד התנ"ך וספרי האמונה. בגיליון זה מאמרים חשובים רבים, ביניהם שכתוב של שיעורי ראש הישיבה על משלי עם ביאור הגר"א ועל היחס בין יום ירושלים לבין חג השבועות, שיעור מרתק של הגר"נ גולדברג שליט"א, שמלווה את הישיבה כבר עשרות שנים, בעניין היחס בין המצוות ובין טעמיהן (שיהווה חלק מספר נוסף שמכון 'משפט ערוך' שע"י הישיבה מוציא לאור מתורתו), ועוד כעשרים מאמרים ארוכים וקצרים בענייני הלכה ואגדה ולמדנות ומקרא מאת רבני הישיבה ותלמידיה ובוגריה. הגיליון מסתיים בפיוט לשבת חנוכה בסגנון 'מי כמוך ואין כמוך' הנהוג בקהילות צפון אפריקה מאת אחד מתלמידי הישיבה, ובו שבח לרבש"ע על כל הטוב אשר גמלנו בימי מתתיהו ובניו. יישר כוחם של הכותבים ושל העורכים.

ישורון. מאסף תורני. כרך מא, אלול תשע"ט. עורכים: שלמה גוטסמן, הרב מאיר אריה רייז ואחרים. ניו-יורק ירושלים, תשע"ט. תתקצה עמ'. (yeshurun1@013.net)

הקובץ ישורון שיוצא בדרך כלל פעמיים בשנה קנה לו כבר מקום של כבוד באיכות ובכמות החומרים הנדפסים בו, ובגדלות תלמידי החכמים שמוצאים בו במה לחידושיהם ולמאמריהם. גם הפעם הוא לא מאכזב. הוא פותח בכתבי ראשונים שיוצאים לראשונה לאור מכתבי יד - הלכות ציצית של ספר העיטור, חידושי הקדמון ר' ישמעאל בן חכמון למסכת סוכה, פירוש תלמיד ר"ש מן ההר למסכת ר"ה, ובהמשך חידושי הלכה מאת המהר"ל דיסקין

ובנו רבי יצחק ירוחם, שער שלם ובו דברים מאת ועל הגר"ש דבליצקי שנפטר בשנה שעברה, שער שלם ובו דברים מאת ועל הגר"א פנקל מראשי ישיבת מיר, חידושי הלכה ולמדנות מאת הגאון ר"ש פישר ה' יפאהו ויחזקהו בענייני הלכות ומסכת סוכה, ועוד כעשרים מאמרים מאת תלמידי חכמים שונים בענייני הלכה ומחשבה ומוסר ותפילה. השער האחרון, 'הקולמוס והספר', כולל את תולדות חייו של הגאון הגדול רבי יעקב יוסף, 'הרב הכולל' של ניו יורק, שהגיע מוויילנא לכהן פאר בניו יורק כשהוא אפוף בכבוד ואהבה מרבבות יהודיה ומאות עסקניה, וסיים את חייו שם בודד וחולה, כשגם ההלוויה ההמונית שהוא זכה לה לא הצליחה לעמעם את עוצם הטרגדיה של שנותיו האחרונות בעיר. אחרי עוד כמה מאמרים חשובים ומאלפים מופיע מאמר מקיף ותקיף של הרב יעקב טריביץ, מגדולי המומחים בתורת הגר"א, שבו הוא מביע התנגדות נחרצת לשיטת העריכה של הסיידור 'אזור אליהו' בנוסח הגר"א שזכה כבר להידפס ברבבות עותקים בי"ג מהדורות. לדעתו הימרה להציג 'נוסח בסיס' של סיידורי פולין-ליטא הישנים שרק על גביהם העיר הגר"א את הערותיו היא טעות דמעיקרא, והוא מנסה להוכיח זאת בעשרות דוגמאות. הרב ישראל שוורץ משיב לו שתי תשובות: ראשית - בכל מקרה חייבים לקבוע מה היה הנוסח שבו התפלל הגר"א וממנו הגיה את הגהותיו, ושנית - שמאמר ביקורת מסוג זה צריך להיכתב בצורה יותר מסודרת ושיטתית דבר דבור על אופניו, ולא כגוש עצום של הערות וביקורת שקשה להתייחס אל כל אחת מהם באופן נקודתי. מסתבר שלא נאמרה עדיין המילה האחרונה בפרשה זו.

אסיא. כתב עת לרפואה, אתיקה והלכה. גיל' קטו-קטז, מרחשון תש"פ. העורך: הרב ד"ר מרדכי הלפרין. ירושלים, המכון ע"ש ד"ר פלק שלזינגר ליד שערי צדק, תש"פ. 238 עמ' (assia@medethics.org.il)

"ד מאמרים וסקירות ועוד מכתב חשוב למערכת בגיליון זה, שעוסק בשאלות אקטואליות שנמצאות במרכז השיח התורני-ציבורי, וגם בבירורים רפואיים-הלכתיים 'קלאסיים'. מהסוג הראשון ניתן למנות את מאמרו של ידידי הרב דרור ברמה, שדוחה בשתי ידיים את השימוש שעושה הרבנות הראשית במקרים מסופקים בבירור גנטי להוכחת יהדות. לדעתו הדבר בעייתי מבחינה הלכתית, ועוד יותר מבחינה ציבורית. העורך, כדרכו, מעיר ואף מתריע בהערותיו למאמר על כמה נקודות שלא נראו בעיניו בקביעותיו של המחבר, כשכל הנושא הכבד הזה הוא המשך של דברים בשאלה זו שנכתבו בגיליון הקודם, וגם בגיליון הזה נידונו צדדים אחרים של השאלה הזו - בירור יהדות של תורמת ביצית, פתיחת קברים והפקת דנ"א מהמת לצורך זיהוי משפחתי (ילדי תימן) ועוד. הרופא התורני ד"ר בצלאל פרל מאיר את העיניים במאמרו על העילפון. מתברר שקיימים שלושה סוגים שונים של עילפון - איבוד הכרה על רקע צמצום זרימת הדם למוח, פגיעה בפעילות החשמלית של המוח, ואיבוד הכרה בעקבות טראומה נפשית, בהלה קיצונית וכד' שנגרם מגירוי יתר של מערכת העצבים. במאמרו הקצר והממצה הוא מציג שבמקרא ובחז"ל עילפון כולל חולשה כללית וגם כיסוי הפנים אצל תמר, ושם הכוונה יותר לניתוק שחל אצל תמר בין המציאות לבין ההרגשה כאשר היא יושבת בפתח עיניים. מעניין. בהמשך מברר הרב מכתה מהישיבה במעלה אדומים אם מטפל גוי יכול לקשור

לקשיש מוגבל את תפיליו או שקשירת יהודי מעכבת, הדיין הרב דייכובסקי קובע שמכשירי שמיעה או שתל קוקליארי הפועלים כראוי הופכים את האדם ל'שומע' לכל ענייני הלכת, דיון מקיף ומסכם של עניין צהבת במילה מידי ד"ר סודי נמיר והרב והפובליציסט אבישי גרינצייג, שימוש בתאים של עוברים מתים לצורך מחקר רפואי, ועוד ועוד.

גר המתגייר. עיונים בהלכות גרות. כרכים ג-ד. אורי בצלאל פישר. ישיבת כרם ביבנה, תשע"ט. שני כרכים. (ori.bezalel@gmail.com)

בשנת תשע"א הוציא לאור הרב פישר, ר"מ בישיבת כרם ביבנה, את החלק הראשון של ספרו 'גר המתגייר', ובו עסק לאורך ולרוחב בכל ענייני הגרות ובעיקר בחובת קבלת המצוות שהיא חלק מהותי ממנה, והוא קיבל עליו הסכמות מגדולי ישראל מקיר לקיר. אחרי כמה שנים הופיע החלק השני שבו הושלמו בירורן של סוגיות מחשבתיות בתחום הזה, ועתה יצאו לאור שני כרכים נוספים, האחד בשאלות בעניין גרים וגרות לפי סדר השו"ע לכל חלקיו, מדיני גר שהתגייר באמצע ספירת העומר לגבי הברכה על הספירה, ועד למינוי גר לתפקידים ציבוריים. בסוף חלק זה נמצא מאמר מקיף שמנסה ליישב איך אפשר לקבל שאיזבל ועתליה הרשעיות התגיירו ושגיוניהן תפסו שהר עבדו ע"ז כל ימיהן, ולא ייתכן שלא תפסו - כי אז מלכות בית דוד לא נמשכה אחריהן יותר, וזה לא יתכן. והוא מיישב שהעבודה זרה שעבדו עם ישראל בימי בית ראשון הייתה שלובה באמונה בה' ובעבודת ה', ולכן לא הייתה יותר מאשר חטא בשוגג או אף במזיד בלי לסתור את קבלת עול התורה והמצוות בשעת הגיור. ועדיין צ"ע. החלק השני הוא ביאור מקיף למסכת 'גרים' מן המסכתות הקטנות, כולל בירורים לגבי כללי הפסיקה וסמכות המסכתות הקטנות והגדרה מהי 'הלכה' ועוד. ייש"כ של הרב המחבר, שהראה את כוחו בכרכים אלו לא רק בשטח הגיור והגרות אלא בכל חלקי השו"ע.

מקדש מלך. מבואות ושערים לבית המקדש ואורו, לעבודת דורנו לחידושו. מתוך הסדרה טללי חיים - מבואות ושערים לפנימיות התורה ולעבודת ה'. ראובן ששון. רמת השרון, 'כרם', תשע"ז. שעה עמ'. (info@tlaleyhaim.com)

הרב ראובן ששון שימש עד לאחרונה כראש הישיבה ברמת השרון, מאז ייסודה בשנת תשס"ט בנשיאות הרב נחום רכל. עיקר עיסוקו בתורת המחשבה והנסתר, ובשילוב של דברי מרן הראי"ה זצ"ל עם כתבי גדולי החסידות והקבלה. לשם זה פרסם את הסדרה 'טללי חיים', כאשר הספרים הראשונים היו מבוססים במידה מסוימת וחלקית על תורות של המקובל הרב חיים כהן זצ"ל 'החלבן', והבאים אחריהם כבר כולם משלו. בעדינות וברגישות, כאילו בקול דממה דקה, חודרים דבריו העמוקים של הרב ששון לליבם ולמוחם של המעיינים בספרים אלו. ספר זה עוסק בענייני עבודת ה' הקשורים לבניין בית המקדש ולציפייה לבניינו, ובו הוא מתבונן עם הקורא על מהות המקדש והאור הבוקע ממנו והקדושה שפורצת ממנו לעולם כולו. בחמישים וכמה פרקים הוא מסביר את הצורך של הבורא בבית על הארץ, בקדושה המיוחדת של ירושלים, בהכנות שעם ישראל צריך לעשות כדי להכיל את קדושת המקדש,

בבחינות השונות של המקדשים - שני אלו שהיו וזה שיהיה, על עשיית המקדש, על השמחה הפנימית והחיצונית בו, על הקשר בין הגאולה ובניין המקדש, על ציפיית הישועה, על האבלות בהווה מול החלום שמבטו לעתיד, על בין המצרים, על האבלות ועל צער השכינה, על התשובה והישועה, ועוד ועוד. רק משפט אחד לדוגמא: 'דמינות קודש על הגאולה, ובוודאי כשהם מלווים בניגון ומלאים געגוע וערגה, הרי שהם פועלים ממש פעולה גדולה ועמוקה, ראשית כל על נפש האדם לחברו בצורה חיה וממשית אל העתיד, ומתוך התרוממות האדם מתגבר רצונו בתפילה לה' מעומק הלב, ופעולתו עולה לשמי מרום להמשיך את אור הגאולה אל הפועל'...

למה מתכוונים כשאומרים א-להים? אליסף ליבי. ירושלים, ניב, תשע"ט. 199 עמ'.
(yedahaya26@gmail.com)

הרב ליבי לומד ומלמד בישיבת ההסדר 'אורות נתניה', וגם הקים את עמותת 'דעיה' העוסקת בהפקת חומרים איכותיים ללימוד אמונה. בספר נעים וקריא זה הוא מנסה ליגוע, בעדינות וברצינות, בשאלות העמוקות ביותר של האדם בכלל והיהודי בפרט - מהו בדיוק הקשר אדם-אלוקים, איך מגיעים אליו, איך הוא משפיעה על התודעה ועל המחשבה ועל מציאות החיים, מה משמעות התארים האלווקיים, מהו ייחוד השם ומה משמעותו למאמין? מהם חיים שהאמונה עומדת במרכזם? מה המיוחד בגישה היהודית למדע, לכלכלה, למוסר ועוד? כל הדברים האלו נידונים בלשון קלה וידידותית בלי לפגום בדיוק וברצינות התשובות, והתוצאה מכובדת ביותר.

קובץ בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה והלכה לחכמי ורבני הישיבות והכוללים של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות. שנה לה גיל' ב (17) כסלו-טבת תש"פ. ירושלים, מכון בית אהרן וישראל, תש"פ. קעו עמ' (beisaron1@gmail.com)

שוב חוברת מלאה וגדושה מתורת 'חכמי ורבני הישיבות והכוללים' של מוסדות חסידות קרלין-סטולין, אך המערכת מארחת בשמחה גם למדנים אחרים מכל המגזרים התורניים. החוקר התורני החרוץ והידען הרב יהודה זייבלד פותח את הגיליון בקטעי גניזה שזיהה והוציא לאור מ'ספר הגלוי' של רס"ג שמהדורה חדשה שלו יצאה לאור לאחרונה, עם מבוא והערות וצינונים המרחיבים את הדעת, וכן פיסקה נוספת מהחלק ההלכתי של 'המספיק לעובדי ה' של רבי אברהם בן הרמב"ם. בהמשך מופיעים עשרות חידושי תורה מרבנים ולמדנים מכל הגוונים, ובהם בירור הלכתי של הרב דוד בריזל ממודיעין עילית, ראש כולל ומורה הוראה מחסידי קרלין, בעניין דינה של מזוזה ש'אבדה' בתוך הקיר במהלך שיפוצים, אם צריך לטרוח ולמצוא אותה - או שאפשר פשוט להתעלם ממנה ולקבוע מזוזה נוספת על מזוזה האבן החדשה שמכסה את הקיר המשופץ. המחבר נוטה להקל, בין השאר מפני שנחלקו האחרונים אם יש חובה לראות את המזוזה או לא - הפוסק החשוב בעל 'יד הקטנה' קבע שצריך שהמזוזה תיראה או לפחות יישאר איזשהו רושם ממנה, אפילו חריץ בקיר, ומזוזה

שאינה נראית כלל אין מקיימים בה את המצוה, ואם נצרף את דעתו לספיקות נוספים - קובע המחבר שניתן להקל ולהסתפק במזווה חדשה, ואין צריך להרוס את הקיר החדש ולמצוא את הישנה. אולם לענ"ד אי אפשר לצרף את דעתו של בעל 'יד הקטנה' אפילו לספק, מפני שכל האחרונים חולקים על דבריו וקובעים שאין להם מקור בש"ס ובפוסקים; הגע עצמך, במצות ציצית שנאמר עליה בפירוש 'וראיתם אותו וזכרתם' וכו' הראייה של הציצית אינה מעכבת, ובדיעבד בוודאי שיוצאים ידי חובה גם אם הציצית מוסתרת כל היום מתחת לבגד, הייתכן שמזווה שאינה אלא 'אות' בלבד כיסויה יפסול אותה בדיעבד? למסקנה התייעץ הרב בריזל עם הר"מ שטרן מבני ברק, וזה קבע שמחשש לעבור על 'בל תוסיף' ומחששות אחרים חייבים גם בטירחא מרובה לחפש את המזווה הישנה ולקבוע אותה מחדש. אני הקטן הייתי מצרף ספק אחר לספיקות שמנה המחבר ובגללם נטה להקל: אחרי שיפוץ מאסיבי כזה, שבו בנו על הקיר שבו הייתה קבועה המזווה הישנה קיר אחר, קיים סיכוי סביר שהמזווה נפגעה ונפסלה, וספק זה חזי לאיצטרופי לסברות האחרות מדוע אפשר להתעלם מהמזווה הישנה ולקבוע חדשה, ובה לצאת ידי חובת מצות מזווה בלי לחשוש ל'בל תוסיף'. בהמשך 'מריחים' את שנת השמיטה ההולכת ומתקרבת אלינו בבירור השאלה מה דין חלב של פרות שאכלו ספיחי שביעית אסורים. מדור 'הערות' המעניין בסוף החוברת מביא כתריסר תגובות על המאמרים בגיליונות הקודמים. גיליון משובח.

קדושת ציון. דברי מחשבה ומוסר בהלכות העתידות לבוא, טהרה ובית המקדש. יוסף דוב לובאן. ירושלים, תשע"ח. פה עמ'. (02-6250319)

עוד חוברת יוצאת לאור ע"י הרב לובאן בענייני הקודש והמקדש, הפעם בחלקה הראשון לקט מגדולי ישראל על ענייני הטהרה והקדושה לעתיד לבוא, ובחלקה השני מחשבות, הרהורים מסקנות מדברי המחבר עצמו על נושאים אלו, דברים ישנים שכבר הוזכרו בספריו הקודמים ודברים חדשים. כך למשל מוצא המחבר קשר בין מקומה של פרשת חוקת שבה הלכות פרה אדומה אחרי פרשות בהעלותך קורח ושלח-לך ולפני פרשת בלק (במקום ברחבי ספר ויקרא), לבין דברי נביאי ראשית הבית השני חגי, זכריה ומלאכי, בהכנות המדוקדקות הנדרשות לקראת בניין המקדש. חוברת זו מצטרפת לאחיותיה שיצאו באותה שנה - 'שירת ציון' בעניין שירת הלויים ו'שבת שלום ציון' בעניין קבלת שבת ומעלת השלום שיצאו לאור לקראת שמחה משפחתית, 'דורש ציון' - דקדוקים בפסוקי התורה בענייני אמירה ודיבור, 'שבת ציון' בענייני טהרה ומקדש ועוד. כל לימודו של הרב לובאן מיועד לשמור ולעשות ולקיים בזמן הזה וגם בימים ההם, שנזכה בקרוב לביאתם.

בי מלכים ימלוכו. עיונים בסוגיות תורה ומלכות. יגאל קמינצקי. ניצן, מרכז תורה ומדינה ו'שיח דקלים', תשע"ט. 181 עמ'. (073-2865858)

הרב קמינצקי, לשעבר רבו של גוש קטיף ועתה רבו של הישוב ניצן שרוב תושביו הם ממפוני הגוש, רואה בעיקר את חצי הכוס המלאה. הנחת היסוד שלו היא שאנו חיים בימים

שבהם הגאולה מתקדמת ובאה, וצעד אחר צעד אנו מתקרבים לגאולה השלמה ולקיום חזון הדורות. לקראת הימים הגדולים שיבואו בקרוב עוסק המחבר בבירורים בהלכות מלכים - תפקידי המלך, היקף 'דינא דמלכותא דינא', דרכי מינוי המלך, דינו של מלך 'לא כשר', מיסים, סמכות הציבור לפעול לעיתים בניגוד לדעת המלך, יחסי המלך עם הכהן הגדול ועם הסנהדרין, ועוד. עוד מתבררות שאלות גיוס בנות מכאן ולומדי תורה מאיך לצבא ולמלחמה ועוד. הספר מסתיים בחובה ללמוד תורה גם בשעת המלחמה, בכלל 'רבנן לא בעי נטירותא' ומשמעותו למעשה, ועוד. שבעים שנה ויותר, עם עליות וירידות, מתקדמת מדינת ישראל בשילוב של השתדלות בדרך הטבע וסייעתא דשמיא אלוקית מעוררת השתאות, ולמרות שאיש לא ידע איך יהיו הדברים עד שהיה חובה עלינו להמשיך בהשתדלויות הרוחניות והמעשיות לקראת הימים הגדולים הבאים לקראתנו לשלום, וזה תפקידו של 'מרכז תורה ומדינה' ושל ספר זה מפירות ביכוריו.

ספר איסור והיתר; ספר האורה חלק שני. מבית מדרשו של רש"י. יוצאים לאור מחדש ע"פ כתבי יד ודפוסים ישנים, עם שינויי נוסחאות ומקורות ומקבילות. עורך: הרב יהודה שינדלר. ירושלים, מכון ירושלים, תשע"ח. 19 + שנה עמ'. (02-6510628)

רש"י הפרשן הגדול עסק רבות בפסיקת הלכה, אך לא כתב ספרי הלכה. תלמידיו כתבו על פי כמה כרכים המכונים 'ספרי דבי רש"י', ובהם ספר איסור והיתר, ספר האורה, ספר הפרדס מחזור ויטרי וסידור רש"י. ספרים אלו רובם יצאו לאור במהדורות שונות במאה ומשהו השנים האחרונות ולא היו לפני עיניהם של רוב גדולי האחרונים, אמנם הראשונים מצטטים מהם פעמים רבות. חכמי מכון ירושלים לקחו על עצמם את המשימה להוציא לאור את הספרים 'דבי רש"י' במהדורות מתוקנות, וזה יצא ראשונה – ספר 'איסור והיתר', שרק חלקו נדפס ורובו יוצא עתה לראשונה מכת"י, ומהדורה אחרת ומקוצרת שלו הכוללת למעשה את החלק השני של ספר האורה הנ"ל. ספר איסור והיתר שהוא רובו הגדול של הספר שלפנינו כולל את הלכות פסח, כשרות ועוד הלכות מלוקטות, את הקובץ 'הלכות קצובות' שמקורו בפסקי הגאונים, קובץ 'תיקון שטרות' והלכות נידה, ובחלק השני של ספר האורה נמצאים קנ"ט פסקים מפוזרים, רובם ככולם מקורם בספר איסור והיתר הנ"ל. שניהם יצאו לאור עתה בכרך אחד במהדורה שלמה ומתוקנת ומוערת, תועלת גדולה ללומדי הלכות איסור והיתר בעיון, ולאלו החפצים לעיין במקורות ההלכה באופן מדויק ומתוקן. שאר 'ספרי דבי רש"י' יצאו לאור בעז"ה בעתיד הקרוב.

ספר נצח ישראל למהר"ל, עם ביאורים והערות מאת אברהם שלום טילמן. פרקים א-יז. ירושלים, תשע"ח. 574 עמ'. (055-6661205)

ספרי המהר"ל הם המפתח להבנת דברי חז"ל בעניינים השונים שהם עוסקים בהם. ספר 'נצח ישראל' עוסק בענייני הגאולה, ומתוך כל ספרי המהר"ל חשוב מאוד למי שצופה בתהליך הישועה, הנגלית בימינו יותר ויותר, להבין את דברי המהר"ל בנושא עד תומם. הרב

טילמן הוא מבוגרי ישיבת 'הר המור' ומשמש כר"מ בישיבה 'חן במדבר' שבערד, משיבות ה'קו', וכבר שנים הוא לומד ומלמד ספר זה והגיע בו לתובנות חשובות, אותם הוא מסדר לפני הקורא בספרו החדש. בולט לעין המגוון המאוד רחב של הסכמות שהוא קיבל - מהרבנים הראשיים וראשי ישיבת הר המור, מרבי אשר וייס והרב אלבו - הרב הראשי של ערד, וגם מרבנו הגר"נ ומהרב יהושע הרטמן, מהדיר סדרת המופת של המהר"ל בהוצאת 'מכון ירושלים'. הספר כולל את דברי המהר"ל, כאשר אחר כל פסקא מובא הביאור, ונוספות גם הערות מחכימות הכוללות בעיקר הפניות לדברי מהר"ל מקבילים ומשלימים בספריו האחרים. כך למשל פרק יז עוסק בענייני חלום יעקב והמלכות הרביעית שבסוף הגלות שלא נודע קיצה, אך היא אמורה לשפר את העולם ולהשלים אותו ואז להיעלם ולהיכנע מול הופעתו של המלך המשיח. בעגלא ובזמן קריב, וכל זה מוסבר ומבואר ומצוין בפירושו של הרב טילמן.

אגרות הראיה. תרצ"א (א). מאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. בעריכת הרב ארי יצחק שבט, הרב צוראל חלמיש, והרב יוחנן פריד. ירושלים, בית הרב קוק ומכון הר ברכה, תש"פ. 15+קצא עמ'. (beitharavkook@gmail.com)

שלושה כרכי אגרות הראי"ה יצאו לאור כבר לפני שנים רבות בעריכת רבנו הרצי"ה זצ"ל ע"י מוסד הרב קוק (כחלק מן 'הש"ס הלבן'...), ועוד שלושה כרכים יצאו לאור ע"י מהדירים שונים במהלך השנים. עתה מתכוונים אנשי 'בית הרב' ובראשם הרב יוחנן פריד רב-הפעלים להשלים את הכנת הכרכים הבאים של האגרות, כשהן מסודרות בקפידה בסדר כרונולוגי מדויק. תוך קריאת האגרות נכנס הקורא-הלומד לקטונו של הראי"ה, מצטרף ללימוד שלו בכל ענפי התורה (אמנם האגרות ההלכתיות נדפסו כבר בספרי השו"ת של מרן הרב), להתעניינותו שלו בכל מה שקורה בארץ ישראל ובעולם היהודי, בהתערבות שלו בתיקון כל בדק רוחני והלכתי בעל משמעות פרטית או ציבורית, בתשובות שהוא נותן לכל שאלה בהלכה ובהנהגה שהוא נשאל עליה מכל קצווי הגלובוס, ובלשונו של הרצי"ה בהקדמתו לספר האגרות הראשון: 'האיגרת... מביאה לידי התבטאות, גם בנידוניה וגם בסגנונה, את עצם מהותו של בעליה, ומשמשת ראייה ובירור לכיוונו ולאופיו... יש בה מפנימיותה של רשות היחיד בהבעת דבריה הנפשית הטבעית התמה מאיש אל רעהו... הסידור הכרונולוגי גורם לתופעה מעניינת - תשובה אחת יכולה להיות בנושא העומד ברום העולם לאנשים העומדים ברום העולם, והתשובה שעל-ידה עוסקת בנושא נקודתי ופרטי ולפעמים אף איניטימי של יהודי פשוט, שרק דעת התורה של מרן הרב תיישב את דעתו. העורכים, אנשי 'בית הרב' עם אנשי המכון התורני שעל יד ישיבת 'הר ברכה' שבשומרון, השאירו כמובן את האגרות בלשונן ובצורתן המקורית, אך הוסיפו במאמץ גדול ורב-היקף לכל איגרת הערות מקדימות ומרחיבות ומבארות, ולעיתים אף נספחים שלמים, כדי שאפשר יהיה להבין את רוח הדברים ולהכיר את הנפשות הפועלות והנוכחות אף באופן עקיף, ותועלת גדולה יש בכך לקוראים. מדהים לראות עד כמה הרב העמוס בעבודה פועל ומפעיל ומגיב ומתייחס ומעיר ומבקר ומעודד ומחזק ומסייע לאינסוף גורמים באינסוף נושאים, כאילו כל יומו מיועד אך ורק לקשר

מכתבים עם הקהל - בעוד הוא משמש כרב ראשי לארץ ישראל ורב העיר ירושלים וראש ישיבת 'מרכז הרב' ואיש ציבור בעל מחויבויות רבות ביותר ומחבר ספרים בנגלה ובנסתר, לא יאומן. המעיין היטב באיגרות עשוי ללמוד מהן דרך ארץ של תורה, שילוב של רגישות והנהגה תקיפה, ומבט אנושי וגם היסטורי על המציאות אז והשלכותיה לעיתים עד היום. מפתח אישים מפורט בסוף הספר מועיל מאוד למעיין, אם כי לענ"ד היה מקום להפריד בעזרת כוכבית, או סוגריים, או גופן שונה, בין האישים המוזכרים בגוף דברי הרב - לבין אלו שהוזכרו בהרחבות ובהערות החשובות שהן מעשה ידיהם של העורכים, ולא הוזכרו ע"י מרן הרב זצ"ל עצמו. תשעים שנה חיכו תלמידי ותלמידי של הרב לצאת האגרות האלו לאור עולם, יהי רצון שהמלאכה הגדולה של הוצאת אגרות הרב זצ"ל עם שאר כתביו תבוא סוף סוף לידי גמר. יישר כוחם של העושים, מלאכה משובחת יצאה מתחת ידם.

שאלות ותשובות זיקי אור. מאת הרב יצחק ב"ר בנימין זאב וייס. ירושלים, תשע"ט.
קעז עמ'. (0527-1615656)

הרב וייס הוא רב ומחנך בירושלים, שמקרב לתורה קרובים ורחוקים, ומהווה כתובת לרבים בשאלותיהם ההלכתיות. הוא אסף בספר קטן ואלגנטי זה נ"ב תשובות, שהן חלק זעיר מתשובותיו שהשיב בכל חלקי השו"ע, שיש בהן לדעתו תועלת לרבים. הוא פותח בשאלת גבולות האיסור להרהר בדברי תורה במקומות מטונפים כאשר מדובר על הלכות שמעשיות למקומות אלו, מברר אם יש מקום להקל בשעת דחק גדולה לפתוח בשבת בשינוי מקרר שפתיחת דלתו תדליק את האור בתוכו, ובוחן האם יש מקום להקל בחיבוק ונישוק אשתו הפגועה נפשית שעתה אסורה עליו - כאשר רק זה מה שמרגיע אותה, ויש בכך צד של פיקוח נפש. בהמשך הוא דן בשאלה האם מותר לאיש לקרוא לבתו החדשה מאשתו השניה, בניגוד לדעת היולדת, ע"ש אשתו הראשונה ז"ל, ולהפתעתי הגדולה הוא מביא בשם רב חשוב שאין לחשוש לקפידת אשתו השנייה, 'העושה את המוטל עליו והולך בדרכו הישרה לפני ה' אין לו לשים לב פן יצטער מישהו אחר מהנהגתו'. ולענ"ד הדברים מרפסין איגרא! וכי הרצון לכבד את זכר אשתו הראשונה חשוב וקדוש יותר מאשר רגשותיה הפשוטים והטבעיים של אשתו השנייה? ועוד, וכי אין לה זכות להביע את דעתה בעניין השם שייקרא לבתה? ומדובר על שם לכל החיים, לא על אירוע זיכרון נקודתי כלשהו לאשתו ז"ל שבו הוא רוצה להשתתף, שגם בכך יש מקום לדון! אמנם לבסוף מכריע המחבר ב"ה כתשובת הציץ אליעזר שפשוט לו שאסור לצערה בכך. הספר מסתיים בשני מאמרים: 'משולחנו של רב' על חובת הרב לברר היטב את השאלה הניצבת לפניו, ומאמר המברר את רמת ההשתדלות הנדרשת להימנע מסכנות.

חמישה חומשי תורה 'דרך הקדמונים'. עם ביאור 'פני משה'. משה פתיחי. ירושלים, מכון תורת משה, תשע"ח. ח. 5 כרכים. (derekhadmonim@gmail.com)

הרב פתיחי, ראש כולל 'תורת משה' בירושלים ואחד מחשובי הרבנים בני עדת תימן בארץ, עוסק רוב ימיו בסוגיות הגמרא ובענייני הלכה. אולם הפעם הוא יגע והוציא לאור חמישה

חומשי תורה עם פירושי שלושת הפשטנים הגדולים - תרגום אונקלוס, תרגום ופירוש רס"ג ('התפסיר') ופירושי ר"א אבן עזרא, עם ביאורים מפורטים. שני הפירושים הראשונים קשר הדוק יש להם למסורת תימן - התרגום עדיין נקרא בכל שבת תוך כדי הקריאה בתורה פסוק בפסוק, על פי תקנת חז"ל שמשום-מה בטלה כבר בראשית תקופת הראשונים בכל קהילות ישראל חוץ מהתימנים, וכל ילד תימני יודע אותו כמעט בעל פה; תרגום ופירוש הרס"ג בערבית הוא לחם חוקם של בני תימן שבת בשבתו; וגם פירושי של ראב"ע חביבים עליהם ושגורים על לשונם. שילוב דברי המקרא ושלושת המפרשים האלו, עם ביאורם הצמוד והמדויק, מועיל ביותר. כך למשל בסוף ספר בראשית בפסוק 'התחת אלוקים אני' (ג, יט) אומר אונקלוס שיוסף מתכוון לומר 'דחלא דה' אנא' = ירא ה' אני, וכך גם מתרגם הרס"ג לערבית 'אני אתקי אלה' ומסביר המהדיר שפירושו 'אני ירא ה', והוא מפנה לאונקלוס ולפירוש ר"א בן הרמב"ם וגם לראב"ע בשם הרס"ג. ואכן הראב"ע מביא את פירוש 'הגאון' = רס"ג, אך באופן אחר: 'וכי אני במקום האלוקים, [בגלל] שנפלתם לפני ואמרתם אנחנו עבדיך?', ומסביר המהדיר שאין זה הפירוש שמופיע כאן בתרגום, ושאוונקלוס ורס"ג-שלפנינו מבינים ש'תחת' כאן הכוונה כמו 'חתת', פחד, ואין דברי יוסף לדעתם בלשון תמיהה אלא בלשון חיובית - 'אני ירא אלוקים' בהתעלמות מהאות ה' לפני התיבה 'תחת', ולא שהם מסבירים את התמיהה במילים אחרות. כך פסוק אחרי פסוק מוסברים ומוערים דברי שלושת הפרשנים האלו, לשמחת כל חובבי הפשט.

הרב מיכאל כהן - פולדה. תר"ט-תר"פ. חייו ופועלו. מאה שנה לפטירתו. הובא לדפוס ע"י צבי כהן. כפר פינס, תש"פ. 88 עמ'. (04-6370630)

הרב כהן, רב העיר פולדה שבמרכז גרמניה, היה אחד מחשובי רבני גרמניה בזמנו, תלמידם של הרב ש"ר הירש ושל הרב עזריאל הילדסהיימר, לוחם מלחמות ה', איש הלכה ותורה שעסק הרבה בצרכי ציבור, ונחשב מראשי המדברים והעושים בציבור שומר המצוות בגרמניה, בתקופה שבה ההתבוללות והרפורמה אכלו ביהודיה בכל פה. בעיקר התפרסם הרב כהן בשפופרת המציצה לברית המילה, 'המצאה' הלכתית שעד היום משמשת ברוב בריתות המילה הנערכות בישראל. בתקופתו התחיל מדע הרפואה להתפתח והחשש מזיהומים גבר, ולכן המציצה במילה, שהיא חובה הלכתית שנקבעה ע"י חז"ל מסיבות רפואיות, הפכה למטרה להתנגדות כללית - לא מעט גם בגלל חוסר האסטטיות שבעשייתה, ורבים גם משלומי אמוני ישראל בטלו אותה למעשה. בפרק שלם מתואר בחוברת איך הרב הצעיר מיכאל כהן פתח בסדרה של התייעצויות בכתב ובעל-פה עם רופאים בכל גרמניה איך לפתור את הבעיה הרפואית האמיתית שאכן קיימת במציצה כפי שהיא נעשית - בלי לוותר על קיומה, עד שלבסוף הגיע למסקנה שעם שפופרת חלולה שבתוכה מעט צמר גפן ניתן לבצע את פעולת המציצה בלא חשש להידבקות במחלה, לא של התינוק ע"י המוהל ולא של המוהל ע"י התינוק, וגם להמעט במידה מסוימת את הבעיה האסטטית שהטרידה רבים. השפופרת קיבלה הסכמה, לכתחילה או לפחות בשעת הדחק, מגדולי הפוסקים בדור כרבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנה, רבי חיאל מיכל עפשטיין בעל ערוך השולחן, הראי"ה קוק

ורבים אחרים, אם כי היו מרבני הונגריה וארץ ישראל שהכלל 'חדש אסור מן התורה' הכריע אצלם את הכף גם במקרה זה. למעשה בימינו, כאשר מוהל שאינו בריא במאה אחוז לא יהין למצוץ בפיו, ואיש לא יהין למול תינוק שאינו בריא, ופתרונות רפואיים מספיקים קיימים גם לחשש רחוק של זיהום והדבקה וכד', אין שום סיבה שלא למצוץ בפה כפי המנהג המקורי וכפי שנהגו בכל הדורות, אך יש גם מקום להקל בכך. בכל אופן קיים חשש שבלי המצאתו של ד"ר כהן לפני מאה שלושים וכמה שנים המציצה הייתה נעלמת לחלוטין בכל מערב ומרכז אירופה. יש בהחלט לקרובי משפחתו, ידידה רוזנברג מהר ברכה שכתבה את החוברת וצבי כהן מכפר פינס שדאג להפצתה, מה להתגאות בנוזר משפחתם הרב מיכאל כהן מהעיר פולדה, רב הפעלים לה' ולתורתו.

הרבי שלי. עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ). ירושלים, מגיד ומרכז שטיינזלץ, תשע"ט. 292 עמ'. (02-6330530)

הרב שטיינזלץ רב-הפעלים הוא קודם כל חסיד חב"ד. מאז פגישתו הראשונה עם הרבי זצ"ל בשנת תשל"ל, כאשר נסע לחגיגות העשרים לנשיאות הרבי כשליחו של הנשיא שז"ר, ופגישתו האישית עם הרבי באותה הזדמנות, הרבי מליוביץ' עמד מול עיניו וכיוון את דרכו יום יום ושעה שעה, עד היום. בספר זה מספר הרב שטיינזלץ על הרבי כמחולל תנועה עולמית היסטורית על רקע הביוגרפיה האישית שלו, כמי שנטל על עצמו משימה לשנות את העולם לטובה ועזב את העולם כאשר רק חצי תאוותו בידו. המחבר מספר שהכנת הספר התארכה שנים רבות, מפני שכמה פעמים הפסיק את המלאכה הגדולה והמקיפה של הכתיבה כשהרגיש שהיא מתנגשת עם הרגשות הכי פרטיים ואישיים שהיו לו בקשריו עם הרבי. לכן רק אחרי עשרים שנה בערך הושלמה המשימה, והמחבר מודה בראש הספר לצוות שעזר לו במחקר ההיסטורי ובליטוש הספר. אמנם ניתן היה לדייק קצת יותר - כך למשל בעמ' 40 הע' 14 מוזכרת ה'סמיכה' שהרבי קיבל מהגאון רבי יחיאל יעקב ויינברג מברלין בשנת תרצ"ג, בעקבות מבחן על הספר 'שרידי אש' של הרב ויינברג אותו למד הרבי כל הלילה, ושהוא כה הצטיין בידע שלו בספר למחרת עד שהרב ויינברג אמר שהרבי לעתיד מכיר את ספרו כבר יותר טוב ממנו, המחבר. הסיפור מרשים, הבעיה היא שהכרך הראשון של 'שרידי אש' נדפס רק בשנת תשכ"א!. אולי הכוונה לספר אחר עליו נבחן הרבי אצל הרב ויינברג, והסיפור קצת שונה, אמנם צריך לקוות שהבירורים העובדתיים הרבים האחרים בספר נבדקו מעט יותר טוב. המחבר מצליח להעביר לקורא נושאים רגישים בהיסטוריה של חב"ד באופן מאוזן ועדין, כמו למשל את היחסים האישיים בין אשת הרבי ואחותה הרבנית גוראריה, שבעלה הרב קיבל את מנהיגות גיסו הרבי והיא קצת פחות; את סיפור 'משפט הספרים'; את תיאור שנות חייו האחרונות הקשות של הרבי זצ"ל ואת החיכוכים בין מזכיריו ומקורביו לאחר פטירתו, כאשר בחסדי שמים תנועת חב"ד הצליחה להישאר שלמה ופעילה למרות שאלות שלא נפתרו, ומתחים שעדיין רוחשים מאחורי הפרגוד. הסגנון הקולח והנעים של הרב שטיינזלץ מבטיח הנאה צרופה לכל אורך קריאת הספר.

מי זאת עולה. נשים בתורה על פי הקבלה והחסידות. ניר מנוסי. ירושלים, מגיד, תש"פ. 364 עמ'. (02-6330530)

הרב ניר מנוסי הגיע מעומק העולם התל אביבי אל עולם התורה ועולמן של החסידות ושל חב"ד, אך גם אחרי שכבר היה עמוק 'בפנים' עדיין הפריע לו היחס-לכאורה של המקרא ושל חז"ל לנשים, יחס שבמקרה הטוב נראה מקטין ומתעלם, ובמקרה הפחות טוב נראה מפלה ולא הוגן. לימים החליט להיכנס לעובי הקורה, עמל ולמד את עניינין של נשות התנ"ך במבט משולב מפשט ודרש ורמז וסוד ובעיקר מתורת החסידות, והגיע לתובנות מופלאות על הנשים של אז, ובעקבותיהן על חלק מהנשים של היום, שכאילו בלי משים מפעילות ודוחפות וממריצות ומכוונות את הסובבים אותן, רובם גברים, הרבה יותר מאשר לגברים נעים להודות... בלשונו הקולחת הוא עוסק בחוה על שתי פניה, בארבע האמהות, בדינה, בתמר, במרים ובבנות צלופחד, מראה את המכנה המשותף ביניהן ואת המיוחד לכל אחת מהן. בסוף הספר נמצאות הרחבות והערות, ונספח שמסביר את משמעות שם הוי"ה ועשרת הספירות על פי תורת חב"ד.

שמונה קבצים. הספר השלם. רשימות דברי קודש שהעלה ביומניו הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. עם תוספות רבות. ערוך בידי הרב משה צוריאלי. ירושלים, מוסד הרב קוק, תש"פ. שני כרכים. (02-6526231)

עשרות כרכים מתורתו של מרן הראי"ה זצ"ל כבר ראו את אור הדפוס, הספרים שנכתבו על פי משנתו אין להם מספר, ועוד אלפי דפים מכתב ידו מחכים לתורם לצאת לאור. אבל יש שווים - ויש שווים יותר: לדעת הרב צוריאלי שליט"א, ספרא רבא רב אנפין, לשעבר משגיח רוחני בישיבת שעלבים, הקונטרסים המכונים 'שמונה קבצים', שהיו מהמקורות החשובים לליקוטי הדברים שבספרי אורות ואורות הקודש ועולת ראייה ואורות התשובה ואורות התורה, הם הכתבים המובחרים ביותר של מרן הרב זצ"ל, ולו רק מפני שהם נכתבו, כפי שמעיד כותבם, כאשר היה מתבודד בחדרו בשעות הקטנות של הלילה בסוף יום עמוס בתורה ומעשים, ורושם בקדושה ובטהרה בסגנון מליצי ונשגב את הגיגיו ורעיונותיו האציליים והקדושים על העולם ועל בריותיו ועל השכינה ועל התורה ועל העם ועל הארץ, כשהכל שריר ובריר וקיים. אחרי שנים ששם של 'שמונה הקבצים' האלו עבר מפה לאוזן הם נדפסו סוף-סוף בשנת תשנ"ט בעריכת הרב יצחק שילת, ולהפתעת המדפיסים במקום להיות ספרי מקור המיועדים למבנינים ומעמיקים וחוקרים בלבד - הספרים נחטפו וההדפסה הראשונה אזלה תוך זמן קצר, כי רבים מאוהבי תורת מרן הרב זצ"ל רצו לראות את הדברים במקורם, בנוסף ללימוד הספרים הקלאסיים שהתבססו בחלקם על 'שמונה קבצים' אך עברו עריכה קפדנית ע"י גדולי התלמידים של הרב - הרצי"ה והרב הנזיר. בשנת תשס"ה נדפסה מהדורה אחרת עם שינויים ותיקונים, ובמרשתת נפוצה מהדורה שגם בה נעשו שינויים מסוימים, ואת כל הטוב הזה לקח על עצמו הרב צוריאלי לסדר מחדש באופן מיטבי, לתרגם מילים בלועזית, להוסיף הבהרות והערות וציטוטים ומקורות ונספחים, תאוה לעיניי. מוסד הרב קוק הדפיס שני כרכים עבים אלו באותה מתכונת של שאר חלקי 'הש"ס הלבן' כפי שמכונה סדרת כתביו

הוותיקה של הראי"ה בהוצאתם, ואין ספק שאין אלו הכרכים האחרונים המצטרפים לסדרה מכובדת זו הרב צוריאל צירף לדברי הקדמתו צילום של אישור שנתן לו הרב שלמה זלמן רענן הי"ד להדפיס מכתבי הרב קוק, שהוא היה יורשם החוקי-ההלכתי, כרצונו, ומסתמא לא מדובר אם כן בספר האחרון בסדרה זו.

שלחן לחם הפנים. חידושים ביאורים ומקורות על שו"ע או"ח. כרך ראשון חלק שני. רואה לאור לראשונה מכת"י המחבר. רבי יעקב רקה. חריש, תשע"ט. רלד עמ'. (dagim7@gmail.com)

רבי יעקב רקה חי לפני כמאתיים שנה בטרפולי שבלוב, והיה בתקופתו מגדולי חכמיה. הוא היה מצאצאיו של גדול רבני לוב רבי מסעוד חי רקה בעל 'מעשה רקה' על הרמב"ם, בן למשפחה מלאת רבנים וסופרים. הוא לא רצה להתפרנס מן הצדקה ואף לא להתמנות לתפקיד ציבורי ולהתפרנס מהרבים, ולכן עמל כל ימיו לפרנסתו, ולצד זה למד ולימד וחיבר עשרות ספרים, שרבים מהם נדפסו. אצל צאצאיו נשאר כתבי יד שמעולם לא ראו אור עולם, כמו הביאור הזה על שו"ע שחלק אחד ממנו, על הלכות תפילין וברכות השחר וקריאת שמע וגם סימן אחד מהלכות שבת, נדפס כאן לראשונה. ר"י רקה כותב את דעות הראשונים והאחרונים בכל פרט כסדר דברי מרן הב"י בשו"ע בבקיות עצומה ויידע מקיף, כולל ציטוטים מספרי גדולי ישראל שנמצאו בכת"י בספריית הישיבה בטרפולי ומעולם לא נדפסו ולא זכינו לאורם. כרך זה הוא אחד מתוך כמה שאמורים לצאת לאור, ולהפיץ בהם תורה מאירה ובהירה שמעולם לא זכה עולם התורה והפסיקה לראותה עד היום.

משנת יעקב. דרושים נבחרים במועדי השנה. שניאור זלמן בורטון. עריכה: משה דוד צ'צ'יק. ישראל, תשע"ט. רמט עמ'. (oros.yaakov@gmail.com)

לאחר הספר המיוחד 'אורות יעקב' הוציא לאור עתה הרב בורטון, ר"מ בישיבת 'בית הלל' בניו יורק, ספר נוסף ובו הגיגים ועיונים עמוקים בפסוקי המקרא, שמהם מגיעים להבנות חדשות ולבניית דרכים מיוחדות בעבודת ה', הפעם בעיקר בענייני שבת ומועד. כך למשל בפרק על פסח (עמ' נו ואילך) המחבר מנגיד בין לחם העוני שאותו אנו מצווים לאכול בחג זה לבין סדום שבעת הלחם שעני ואביון לא החזיקה (יחזקאל טז, מט), והרי גם בעניי לוט ארץ סדום הזכירה את ארץ מצרים (בראשית יג, י), ובשני המקומות האלו השובע התחבר לרשעות, ועובד ה' נמלט מהם. לחם העוני קשור גם לחיפזון החיובי המנוגד לשלווה המדומה של העשיר, למצות ולבשר שאכלו המלאכים בבית אברהם - כמו עם ישראל לדורות בליל הסדר, וזה מתקשר לראייה כשרה וראייה פגומה, ומכאן לפרשיות התפילין ולהבדלים ביניהן ומשמעותם, ועוד ועוד. הפרק מסתיים בהערה על הכפייה והרצון בעבודת ה', כשהכל זורם באופן כמעט מסחרר - עניין אחר עניין, דרשה אחר דרשה, מועד אחר מועד.

שיח דודים. הרב יחיאל פאוסט. מבוא חורון, תשע"ט. 69 עמ'. (22yfyf@gmail.com)

לפני שנים כתב הרב פאוסט, לשעבר ראש ישיבת ההסדר 'מורשת יעקב' המשמש היום כיועץ אישי וזוגי, חוברת בשם 'עת דודים', שעסקה בהסבר ובהכוונה ובעצות מעשיות בנושא החיבור בין הבעל לאשתו, בליל הכלולות וגם לאחר מכן, והיא הועילה לזוגות רבים. היות והתחום הזה הצניעות יפה לו, כפשוטו, החוברת לא נמכרה בחנויות כלל, אלא רק בהזמנה אישית מן המחבר. עתה יצאה לאור החוברת 'שיח דודים', המכילה ארבעה מאמרים המשלימים מבחינה חינוכית ורוחנית את החוברת ההיא. הם עוסקים בקדושה ובמוסר, ביחס הנפשי אל הגוף ואל היצר, בסתירה שלא-קיימת בין 'התיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין' לבין חיי צניעות וקדושה ואהבה אמיתיים, ביחס הרגשי השונה בנושא זה בין גברים לנשים ובעצמות ופטרונותיהן, כשהכל כתוב בעדינות ובחוכמה ובצניעות ובפקחות, כולל אפילו ציטוט של כמה קטעים מהספר הידוע 'גברים ממאדים נשים מנוגה' כאשר זה התבקש... יישר כוחו של הרב פאוסט, תלמיד חכם שעיקר עיסוקו עתה הוא הבאת שלום בין איש לאשתו בעל פה וגם בכתב.

קהל ישראל. ביאורים וחיידושים וציונים על שו"ע הל' גיטין. ישראל רוטנברג. מודיעין עילית, תש"פ. שנו עמ'. (08-9298695)

מרחן החפץ חיים זצ"ל חיבר את ספרו 'משנה ברורה' על שו"ע או"ח באופן מיוחד, שזכה לחיבה יתירה ע"י רבבות אלפי ישראל. רבים חיקו את דרך כתיבתו - בסיס הספר בכל עמוד הוא לשון השו"ע עם נושאי הכלים הקלאסיים 'באר הגולה', 'באר היטב' ו'שערי תשובה', ומתחתם ביאורו בשלושה מדורים - העיקרי הוא 'משנה ברורה' שמבאר מסביר ומכריע כל פרט המובא בכל סעיף בשו"ע או נובע ממנו, לידו ה'ביאור הלכה' שבו מתבררים עניינים כבדים יותר בדרך כלל, ולמטה 'שער הציון' שבו מקורות דברי המ"ב והערות קצרות פה ושם. אולם הרב רוטנברג, לשעבר דיין בביה"ד של הרב ניסים קרליץ זצ"ל והיום ראש כולל בקרית ספר, שזכה כבר לחבר כמה ספרים חשובים, מעיד בהקדמה לספר שלא רק הסידור המיוחד של החפץ חיים הוא הראוי לחיקוי, ואכן גם בספר זה נמצאים למעלה השו"ע ו'באר הגולה' ו'באר היטב' ו'פתחי תשובה' (מחליפו של 'שערי תשובה' לחלק יו"ד) ומתחתם 'ביאורים' (=משנה ברורה).

מוריה. קובץ תורני. שבט תש"פ (שנה לו גיל' ז-ט [תלט-תמא]). עורכים: הרב אריה בוקסבוים, הרב שמחה חסידה. ירושלים, מכון ירושלים, תש"פ. שפג עמ'. (office@machon-y.com)

קובץ נוסף מבית היוצר המפורסם 'מכון ירושלים'. למרות ריבוי הקבצים התורניים בדורנו, עולם עשיר בתורה ב"ה, נראה ש'מוריה' הוא כתב העת התורני המרכזי והבולט של בני הישיבות הגדולות בארץ ובעולם, והוא מוכיח את זה בכמות ובאיכות מאמריו. במדור 'גנוזות' קטעים חדשים מכת"י מתוך ספר העיטור, תשובת רש"י, וקטע חדש מפירוש רבי יעקב

אלאמשאטי על הרמב"ם - הוא בעל 'הפירוש הקדמון ממצרים' שהיה אחד מהחידושים של רמב"ם פרנקל (הל' שבת ועירובין) כאשר ספר זמנים של מהדורה זו יצא לאור לראשונה לפני כמעט חמישים שנה. בהמשך תשובות של קדמונים מגדולי האחרונים מכת"י, וחיידושי תורה מגדולי ישראל זצ"ל ושלטי"א בענייני הלכה ולמדנות. בין הדברים מובאות הנהגות של החזו"א ושל ר"ש דבליצקי זצ"ל בענייני תפילה וט"ו בשבט ועוד, דיון רב משתתפים בענייני פדיון הבן לבכור שנולד מתרומת ביצית, סיפור עצוב של מטוס שהתרסק ובו כמה בני משפחה שגרם לשאלה כבדה בענייני ירושה, עוד בעניין שיעור חיוב חלה ובעניין זמן צאת הכוכבים של ר"ת, והערות וביירוים שונים בנושאים מגוונים. בסוף הספר, במדור 'בשדה ספר', נסקר בין השאר גיליון 231 של 'המעין', זה שפתח את הכרך השישים של 'המעין', בצורה מכובדת ומכבדת.

דרש דרש יוסף. שיעורים ודרשות על פרשת השבוע מאת הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק. עורך: אבישי דוד. ירושלים, מוסד הרב קוק וישיבת תורת שרגא, תש"פ. 341 עמ'. (02-6526231)

הגאון הגדול ורב האנפין, בנם של קדושים, מנהיגם הרוחני של רבים מיהודי ארה"ב, היה בין השאר פה מפיץ מרגליות. דרשותיו השנתיות הפומביות במועדים קבועים היו אירוע תורני ענק ומרשים, וגם מי שזכה לשמוע את דבריו תמידים כסדרם בקהילתו בבוסטון ובישיבת רבי יצחק אלחנן בניו יורק ובמקומות אחרים לא יכול היה להישאר אדיש לא לתוכן ולא לצורה, בין אם הדברים נאמרו באנגלית ובין אם נאמרו ביידיש. בספר חדש זה נלקטו דרשות שנאמרו באנגלית בשיעורי החומש ש'הרב' (כפי שהוא נקרא, עד היום, בפי רבים מיהודי ארה"ב) במוצאי השבתות בקהילתו בבוסטון, עם תוספות והשלמות מדברים בכתב ובעל פה שנאמרו במקומות אחרים. הרב דוד הוא מתלמידי המובהקים של 'הרב', רב קהילה בבית שמש וראש ישיבה בירושלים, והוא מצליח בהקדמתו לתת לקורא את התחושה שאכן כל שיעור היה לכל שומעיו אירוע רוחני מיוחד, ולמרות שאין קריאה כשמיעה - חלק מהרושם הזה נשאר גם במה שכתוב בספר זה. מהדורה אנגלית יצאה לפני כמה שנים ועתה תורגם הספר ללשון הקודש, והמחבר מצפה שדרשות הרב הנפלאות האלו יהנו את כל אוהבי התורה. בפרשת 'אחרי מות' אומר 'הרב' שכל מצוה כוללת בתוכה ציות וחוויה, כניעה ושמחה. כך אכילת מצה ליל הפסח היא קיום מצות 'בערב תאכלו מצות', אך גם הבעת אהבה עמוקה כלפי ה' אלוקי ישראל, והשילוב הזה הוא עיקר הקיום של כל המצוות. לעומת הגישה היהודית הזו, אומר 'הרב', הגישה האלילית מכאן והמודרנית מאידך מזדהות בכך שהטקסים והריגושים מתחילים באופוריה והתלהבות ומסתיימים לרוב בהתפכחות ובחוסר תוחלת. 'המבדיל בין קודש לחול... בין ישראל לעמים'.

